

Ilona Pelgonen

”Rakkaudella ja sydämen lämmöllä puhuja esitti Jumalan rakkautta ihmisiä kohtaan.” Johannes Karhapään ja Sonkajanrannan koulun toiminta uuden aineiston valossa

Sisällissodan aikana teloitettu uskonnonopettaja, katekeetta ja kirkollinen vaikuttaja Johannes Karhapää (1884–1918) liitettiin pyhien joukkoon vuonna 2019 nimellä pyhä marttyyri ja tunnustaja Johannes Sonkajanrantalainen. Suomen ortodoksinen kirkko ilmoitti samana vuonna uuden pyhän elämän ja toimintaan liittyvän aineiston keräämisestä. Aiheeseen liittyvä iso asiakirjojen kokoelma on siirretty Kansallisarkiston Joensuun toimipisteen kokoelmiin. Marko Mäkinen on tutkinut Joensuussa olevaa aineistoa, jonka avulla hän on tarkentanut kuvaa Johannes Karhapään toiminnasta vuosina 1910–1918.¹ Karhapään toimintaympäristöä, häntä itseään ja häneen liittyviä aikalaisia on aiemminkin tutkittu jossain määrin.²

Tämän artikkelin tarkoituksena on esitellä ennen tutkimustarkoituksessa käyttämätöntä, pääosin venäjänkielistä lähdeaineistoa, joka on koottu Suomen ortodoksisen kirkkomuseon, Suomen kirkollishallituksen ja Suomen arkkipiispan kanslian arkistoista. Olen etsinyt arkistoista lähteitä, jotka liittyvät hiippakunnan sisälähetystoimintaan, Ilomantsin ortodoksisen seurakuntaan ja uskonnonopetukseen. Lähteet muodostuvat muun muassa seurakuntien tilaa koskevista raporteista, Hengellisen konsistorin pöytäkirjoista, kirjeenvaihdosta sekä valituksista ja kanteluista. Lisäksi hyödynnän

¹ Mäkinen 2019.

² Ks. esim. Björn 2006, Pirinen 1980; Pussinen 1991.

suomalaisessa lehdistössä vuosina 1900–1926 julkaistuja Johannes Karhapäästä kirjoitettuja artikkeleita³

Esittelemäni arkistolähteet tarkentavat yksityiskohtia ja faktoja, luovat uusia näkökulmia, antavat lisätietoja Sonkajanrannan koulun toiminnasta ja Johannes Karhapään työstä katekeettana sekä uskonnon- ja kirkkolaulunopettajana. Tavoitteenani on laajoilla sitaateilla nostaa esiin Karhapään – ja osin muiden aikalaisten – oma ääni. Käytän henkilöiden etu- ja sukunimistä muotoja, jotka esiintyivät kyseisten henkilöiden kirjoittamissa suomenkielisisä kirjeissä sekä muissa heihin liittyvissä asiakirjoissa.

Artikkeli on jaettu Karhapään toimintasuuntien mukaan ryhmiin. On kuitenkin huomattava, että hänen elämässään eri toiminnot kietoutuvat vahvasti toinen toisiinsa. Käsitelty aineisto antaa vain niukasti lisätietoja Johanneksen osallistumisesta Sonkajanrannan kirkon rakentamiseen.

Ensimmäinen julkinen maininta Johannes Karhapään toiminnasta löytyy *Aamun Koitto* -lehdessä maaliskuulta 1906. Siinä kerrotaan Suomen ortodoksisen hiippakunnan arkkipiispa Sergijn vierailusta Ilomantsin seurakunnassa temppeleliintuomisen juhlanä 15.2.1906 ja vierailun yhteydessä toimitetun liturgian jälkeisestä kohtaamisesta Ilomantsin kirkossa:

Eräs rahvaanmies esiintoi muutamien syrjäkyläläisten allekirjoittaman kirjallisen anomuksen, jossa muun muassa pyydettiin, että Ilomantsissa toimivat kahdeksankuukautiset pysyvät kreikkalaiskatoliset kiertokoulut muutettaisiin täysimittaisiksi kansakouluiksi. Arkkipiispa sanoi suotavaksi, että anojat saisivat mainitut kiertokoulut korotettua kansakouluiksi ja kehotti anojia esittämään asiansa pohdittavaksi kuntakokouksessa ja ajamaan sitä laillisessa järjestyksessä Suomen lakien mukaan.⁴

Tiedetään artikkelissa mainitun ”rahvaanmiehen” olleen Johannes Karhapää. Myöhemmin samana vuonna Ilomantsin pappi Aleksanteri Jakobov kertoi *Aamun Koiton* artikkelissa Oikeauskoiskirkollisen nuorisoseuran ensimmäisestä vuosijuhlasta mainitsematta Karhapään nimeä, mutta kir-

³ Artikkelissani käytän vain osaa sanomalehdistä suomeksi ja venäjäksi saadusta tiedosta, jota löytyi Kansalliskirjaston digitoidusta aineistosta hakusanoilla *Karhapää, Sonkajanranta, Karjalan Veljeskunta, Sergein ja Hermanin veljeskunta*. Sanomalehdissä julkaistut artikkelit sisälähetystyöstä Karjalassa, seurakuntien elämästä sekä kouluista lisäävät käsitystä aikakaudesta ja Karhapään toimintaympäristöstä.

⁴ *Aamun Koitto* 3 / 1906, 39.

jeessään Hengelliselle konsistorille hän kirjoittaa, että kyseessä on talollisen poika Ivan Kargapä Sonkajanrannan kylästä.⁵

Sonkajanrannan oikeauskoiskirkollinen seura

Helmikuussa 1906 olleen vierailun yhteydessä arkkipiispa Sergij neuvoi ilomantsilaisia seurakuntalaisia perustamaan kristillisiä yhdistyksiä seurakuntaelämän kohottamiseksi. Oikeauskoiskirkollinen nuorisoseura päätettiin perustaa kyläläisten kokouksessa Sonkajanrannan kylässä Vasili Karhapään talossa sunnuntaina 9./22. heinäkuuta 1906.⁶ Seuran ensiaskeleista ja jatko-toiminnasta saamme tietoa kirkkoherra Jakubovin raporteista Hengelliselle konsistorille.

Eräässä kokouksessa Johannes Karhapää, nuorisoseuran sielu, luki seuran varsin koskettavan päätösesityksen toiveesta, että lukkarit vaikka kerran kuussa kävisivät vuorotellen kylässä opettamassa seuran jäsenille kirkkolaulua ja jumalanpalveluksien järjestystä. Mutta päätöksen koskettavuus ei tehnyt vaikutusta meidän ylimääräistä työtä välttäviin lukkareihimme [- -] Nuori seura ylevään tarkoitukseen tähdäten, tehokkaassa ahkeruudessaan noudattaa Vapahtajan käskyä: ”pyytäkää, etsikää, niin te saatte.” On syntistä, jos heille ei anneta mitä he etsivät eikä pyytäjille avata ovea.⁷

Seuran työn tulokset olivat nähtävillä jo ensimmäisenä vuotena. Hiippakunnan neljän piirin valvoja, kontrahtirovasti Mihail Skorodumov⁸ raportoi vuonna 1906: ”Piomantsin seuran toiminta jo näkyy - seuran toimipiirissä ei ole ollut luterilaisuuteen kääntyneitä, vaikka luterilainen propaganda ei ole uinunut. Seura järjestää kirkkolauluharjoituksia, myy kirjallisuutta ja keskustelee seurakunnan asioista.”⁹

⁵ Aamun Koitto 10/1906, 124–126. Рапорт Якубова ФДК 24.8.1906. SOKHA 1906.303. Venäjänkielisissä asiakirjoissa ja julkaisuissa Johannes Karhapään nimi kirjoitettiin venäläisittäin Иван Каргала. Venäjä-suomi-käännökset Ilona Pelgosen.

⁶ Sääntöehdotus, joka tehtiin kyläläisten kokouksessa 9./22. heinäkuuta 1906 Sonkajanrannan kylässä. SOKHA 1906.303.

⁷ Рапорт Якубова ФДК 24.8.1906. SOKHA 1906.303.

⁸ Mihail Skorodumov toimi piirin valvojana 1897–10.4.1907. Laatokka 39/1914, 3.

⁹ Отчет благочинного 4 округа протоиерея М. Скородумова о состоянии благочиния в 1906 г. SOKHA 311.

Vuonna 1907 ortodoksinen pyhän suurmarttyyri Georgios Voittajan muistolle perustettu Karjalan Veljeskunta julisti tehtäväkseen taistella luterilaista propagandaa vastaan ja vahvistaa ortodoksista uskoa Karjalassa. Veljeskunnan johtaja, pappismunkki, sittemmin arkkimandriitta ja piispa Kiprian otti Sonkajanrannan seuran ja koulun asiat henkilökohtaiseen hoitoonsa. Koska Sonkajanrannan seura oli ainoa laatuaan hiippakunnassa ja sen toiminta luterilaisemmistöisellä alueella varsin erikoista, arvosti Kiprian seuran toimintaa. ”Voi olla, että Jumala tahtoo kaunistaa Karjalaamme, meidän yhteistä hengellistä viljapeltoamme, samanlaisilla hengellisillä liljoilla, jotka kukkivat ja tuoksuvat jo Teidän rakastamassanne Sonkajanrannassa”, kirjoitti Jakubov Kiprianille.¹⁰ Karjalan Veljeskunnan vuosikertomus 1909–1910 sisältää seuraavan Johannes Karhapään kertomuksen Sonkajanrannan nuorisoseuran toiminnasta:

Viime vuonna ainoastaan Sonkajanrannassa oli 23 runsasväkistä rukouskokousta, joissa laulettiin kirkkolauluja, luettiin saarvoja suomalaisista ortodoksisista julkaisuista, pidettiin puheita uskon eri kysymyksistä. Seura kävi useasti Ilomantsin kirkossa ja kaunisti laulamalla tämän kirkon sangen surkeaa jumalanpalvelusta. Nykyään seura on aloittanut taistelun baptisteja vastaan, koska he aloittivat levittää propagandaa Ilomantsin seurakunnassa.

Sunnuntaina 25. heinäkuuta seuramme kävi toimittamassa jumalanpalveluksen Koverossa, jossa toimii seuran Karvavaaran, toim. huom. osasto. Ortodoksinainen, populin Ilja Toroskaisen vaimo, pyysi rakkaudella seuran toimenpiteitä hänen palveluksessa toimivan, alaikäisen tyttärensä pelastamiseksi. Baptistit väkisin viekoittelevat tyttöä liittymään heidän uskontoonsa, eivätkä he tottele tytön vanhempien tahtoa. Naisen rauhattoman sydämen lohdutukseksi seura ortodoksisuuden puolustajana ilmaisi puheenjohtajan (Johannes Karhapään) kautta täydellisen valmiutensa kiihkeästi auttaa. Kun saatiin tietoa, että samana iltana erään entisen luterilaisen talossa pidetään kahdeksan baptistisaarnaajan kokous, jossa kyseinen tyttö on mukana, niin seura puheenjohtajan johdolla päätti lähteä sinne hakemaan tyttöä sieltä isän pyynnöstä. Matkan varrella kävimme kyseisen Toroskaisen pirtissä, jossa lauloimme Taivaallisen kuninkaan saadaksemme rukousapua perheen yhdistämiseksi. Isän ohjeistuksesta tulimme paikalle. Kun yksi puhujista lopetti puheensa, siis minä, seuran puheenjohtajana, pyysin lupaa sanoa

¹⁰ Рапорт Якубова 28.9.1910. SOAKA 1910 Fc5.

muutaman sanan, mutta sain kielteisen vastauksen. Sanoivat, etteivät anna minulle lupaa puhua, koska kokous ei ole päättynyt. Sitten, varmaan kiusasivat meitä ja pitivät kokousta vielä kolme tuntia. Lopulta myös talon isäntä sanoi, että ortodoksisen seururan puheenjohtaja pyysi luvan sanoa muutaman sanan. Useiden vastalauseiden jälkeen suostuivat.

Minä sanoin: ”Ortodoksisen seururan puheenjohtajana ja uskomme puolustajana olen tuskastunut teistä, luvattomista ortodoksien villitsijöistä, koska te ilman mitään oikeutta viekoittelette sekä aikuisia että alaikäisiä kylvämällä puheillanne sekavuutta ja riitoja ortodoksien keskuudessa. Tämänkin illan puheissa kiellätte kirkko-opettajien ja paimenten, rakkaan isän ja äidin tottelemisen ja kuulemisen, ja vaaditte itseänne toteltavan, ikään kuin kykenisitte lahjoittamaan ihmisille autuuden Pyhiä Lahjoja käyttämättä, kirkon opetuksen kieltämällä. Vastatkaa, luovutteko tämän tytön viettelystä. Tähän baptistit vastasivat: – Kastamme kaikki lampeen upottamalla kysymättä keneltäkään mitään, iästä huolimatta, vain henkilön omalla suostumuksella. Tahdotko, että sinutkin kastamme? Kiihtelys-kylässä kastoimme erään naisen, joka sanoi olevansa ortodoksi [- -]. Tähän minä huomautin: – Mutta tämän tytön te varastitte suoraan isältä. Silloin Ilja Toroskainen kysyi tyttäreltään Marialta (19 v.): – Tunnistatko sinä minut isäksesi? Tytär vastasi tunnistavansa, johon isä sanoi: – Mikäli tunnistat, siis isänä ja alaikäisen huoltajana minä haen sinut lahkolaisten seurasta. Tyttö sanoi, ettei lähde isän kanssa ja alkoi huutaa, mutta isä väkisin otti kiinni tytön baptistien vastustuksesta huolimatta.

Minä sanoin, että alaikäisen tytön pitää olla isänsä uskonnon suojeluksessa ja autoin isää muiden seururan jäsenten kanssa tappelemaan lahkolaisia vastaan. Poistuessaan talosta seura lauloi Jumalalle kunniata laulamalla ’Kiittäkää Herran nimeä’ runsasväkisen joukon läsnä ollessa. Kansa oli meidän puolellamme, kaikki rukoilivat kyneleet silmissä ja kiittivät Jumalaa alaikäisen tytön pelastuksesta vihollisten verkoista. Päätettiin lähettää tyttö seuraavana päivänä ortodoksisen papin luo Ilomantsiin. Pidimme useita keskusteluita puheita uskonnosta ennen kuin lähdimme nukkumaan samalla kiittäen Jumalaa siitä, että saimme mahdollisuuden taistella pyhästä uskosta.¹¹

”Näin kilvoittelee Sonkajanrannan nuorisoseura pyhässä kirkossa. Mutta he kaikki ovat vain tavallisia köyhiä ihmisiä, maatyötä tekeviä eivätkä hyvää koulutusta saaneita. Totisesti – Jumalan voima tapahtuu heikkojen kautta!”

¹¹ Отчет о деятельности ПКБ 1909–1910, 16–17. ОКМА 1373. Kertomus on julkaistu venäjäksi. Alkuperäistä tekstiä ei löytynyt.

kommentoi Johanneksen kertomusta Karjalan Veljeskunnan vuosikertomuksen kirjoittaja.

Hiippakunnan koulujen tarkastaja Grigori Svetlovski kertoo elämyksistään vierailullaan arkkipiispan seurassa Sonkajanrantaan syksyllä 1910, kun nuorisoseura järjesti 24. syyskuuta juhlat arkkipiispan kunniaksi:

Tämä on lohduttava keidas kylmän luterilaisen erämaan keskellä [- -]. Ajatelin, miksi meillä ei ole tämänkaltaisia seuroja ja iltoja, joissa ortodoksinen nuorisomme voisi liittoutua, kehittyä ja vahvistua. Luterilainen käsi tarttuu heihin ja vie kuin heikkoja ja sokeita kauemmas kirkostamme [- -].¹²

Johannes ja hänen isänsä Vasili osallistuivat 13. kesäkuuta 1910 Viipurissa Karjalan Veljeskunnan juhliin, jotka järjestettiin kaupungin vuonna 1710 tapahtuneen Venäjän alaisuuteen siirtymisen kunniaksi.¹³ Heidän vierailunsa herätti kovaa kritiikkiä suomalaisessa lehdistössä. Sortavalaisen Laatokka-lehden kirjoitus ”Kenenkä valtuuttamana?” julkaistiin täysin tai osittain myös monissa muissa suomalaisissa lehdissä.¹⁴

Pappismunkki Kyprianon ja Karjalan kansan venäläistyttämispuuhiista kuuluksi tulleen A. Jakubovin uskollinen työtoveri venäläistyttämistyössä talollinen Vasseli Karhapää ja hänen poikansa Johannes Karhapää esiintyivät äskeisissä Pietarin juhlissa ja Wiipurissa lähetystönä! Ja arvatkaapa, ketä he edustivat? Ei sen enempiä eikä vähempää kuin koko Ilomantsin suurta ja monituhapäistä kuntaa. Vaan mistä – ja keneltä nämä suuret isänmaan todelliset ystävät saivat moiseen tekoonsa valtuutuksen? Poika J. Karhapää piti sitten matkaltaan kotiutuneena Hömötin talossa mieliä suuresti nostattavan kokouksen. Tässä kokouksessa K. julki tuli nykyisen Venäjän hyvinkin korkeilta virkaherroilta, kuten m.m. kenraalikuvernööri Seynin Karhapäälle osoitettu ja painettuja kiitossähkösanomiam, paikkakunnan osoittamasta kiitollisuudesta – Venäjän nykyisestä Suomi-vastaisesta politiikasta. Tämän kaiken lisäksi poika K. kertoi, miten hän ja onnekas isänsä olivat Seynin kanssa yhteisillä päivällisillä. Miten hän oli tilaisuudessa esille tuomaan kaikki paikkakunnan moitittavat seikat.

¹² ПФС 3/1910, 82.

¹³ ПФС 2/1910, 55.

¹⁴ *Laatokka* 88/1910, 3. *Karjalan Sanomat* 91/1910, 4.; *Liitto* 93/1910, 2; *Suomalainen Kansa* 184/1910, 4; *Työmies* 186/1910, 4; *Uusi Suometar* 185/1910, 6.; *Uusmaalainen* 92/1910; *Kaiku* 94/1910, 3; *Östra Finland* 185/1910, 2; *Turun Lehti* 96/1910, 1. *Turun Lehti* lisäsi *Laatokan* tekstiin Karhapäitä koskevan luonnehdinnan: ”Kyllä ovat surkeita olentoja suomalaisiksi!”

Selvää on, ettei Karhapää ole voinut esiintyä Ilomantsin eikä Koveron kuntalaisena. Sillä me Ilomantsin ja Koveron asukkaat rakastamme ja taistelemme tämän maan lakien ja oikeuksien puolesta. Emme siedä sitä, että pari miestä käy kiittämässä kansamme sortajia. Jos nämät jakubovilaiset eivät muuten ota tätä uskoakseen, on näiden molempain kuntien näytettävä se tarpeen mukaisella ponnella, että emme vähääkään harrasta tuota "yleisvaltakunnallisuutta". Ainoastaan täten riistämme kaikki aseet Karhapään tapaisilta miehiltä. Sillä totena pysyy, että näissä kunnissa ei ole eikä koskaan tule olemaan hitustakaan jalansijaa (paitsi Sonkajanrannalla) "karhapääläisille" harrastuksille. Siksi paljon rakastamme tämän maan lakeja ja sen oikeuksia. Niistä emme suo kauppaa tehtävän.

Sonkajanrannan seura oli omistettu pyhittäjille Sergeille ja Hermanille. Aiemmissä tutkimuksissa se katsottiin Pyhien Sergein ja Hermanin veljeskunnan (PSHV) alaosastoksi.¹⁵ Asiakirjat todistavat kuitenkin, että käytännössä seura toimi Karjalan Veljeskunnan alaisuudessa.¹⁶ PSHV:n toimintaan kuuluva sisälähetystyö Suomen ortodoksisessa hiippakunnassa oli luovutettu vuonna 1908 Karjalan Veljeskunnalle, ja Kiprianista tuli synodaalinen

¹⁵ Pirisen (1980, 102) mukaan Johannes Karhapään nimi on "liian yksipuolisesti yhdistetty Karjalan Veljeskuntaan".

¹⁶ Karjalan Veljeskunnan pöytäkirjat ovat täynnä Sonkajanrannan asioita. Esimerkiksi 12.1.1910 pidetyn kokouksen pöytäkirjan asiakohtia ovat: koulun johtokunnan kustannusarvio tarvikkeiden ostamista varten; kahden ylimääräisen lapsen ottaminen internaattiin 19 hyväksytyn lisäksi; kysymys tilasta vahtimestarin talolle; J. Karhapään anomus 400 markasta hevosen ostamiseen; raportti koulurakennuksen remontista; kenraalikuvernöörin apulaisen kirje Sonkajanrannan koulupiirin perustamisesta; sonkajanrantalaisten ortodoksiopettajien protesti uudesta suomalaisesta seurakunnan koulusta; anomus kirkkolaulukurssien järjestämisestä. SOAKA 1910 Fc5.

Vuonna 1911 pöytäkirjoissa käsiteltiin seuraavat asiat: Sonkajanrannan nuorisoseuran kiitoskirje lahjoituksista arkkipiispalle ja Karjalan Veljeskunnalle; koulurakennuksen remontin kustannusarvio; raportti koulun toiminnasta vuosina 1910/11; Sonkajanrannan oikeuskoiskirkollisen seuran sääntöjen hyväksyminen; Hengellisen konsistorin ilmoitus kansakoulun oikeuksien hyväksymisestä Sonkajanrannan koululle; koulun johtokunnan anomus internaatin ylläpidosta tulevana vuonna; P. Karhapään hakemus koulun käsityöopettajan paikkaan; raportti koulun internaatin toiminnasta vuosina 1910/11; 50 markkaa Sonkajanrannan koulun lastenjuhlaan; kenraalikuvernöörin 1000 markan lahjoitus koulun seinien laudoitukseen; orpolapsi Matti Karhapään ottaminen internaattiin; koulun johdon raportti internaatin kustannuksista; Kiprianin ehdotus hakea Hengelliseltä konsistorilta opettajan palkan korottamista. SOKHA F354.

Vuoden 1912 pöytäkirjat sisältävät tiedot Sonkajanrannan koulun hakemuksesta kalusteiden ja oppimateriaalien hankkimiseksi, internaatin rahoituksesta, koulun opiskeluvuoden 1911/12 toiminnasta, koulun vakuutuksesta, koulun remonttitoimikunnan toiminnasta, venäjän kielen opetuksen siirtämisestä, koulun tilan asioista, arpajaisluvasta ja koulun joulujuhlasta. SOKHA 368, 369, 382.

sisälähetyspappi Suomen, Arkangelin ja Aunuksen hiippakuntiin. Karjalan Veljeskunnan puheenjohtajana vuodesta 1910 alkaen hän toimi sekä PSHV:n komitean että veljeskunnan kirjallisuustoimikunnan johtajana, joten molempien veljeskuntien toiminta oli hänen käsissään.¹⁷ PSHV rahoitti osittain Sonkajanrannan seuran toimintaa ja Karjalan Veljeskunnan hankkeita. Kiprianin määräyksestä PSHV maksoi matkakustannukset Sonkajanrannan seuran kirkkolauluharjoituksiin sekä 1400 markan avustuksen Sonkajanrannan ja Karkun koulujen remonttiin.¹⁸ Joissakin tapauksissa Karjalan Veljeskunta maksoi PSHV:lle takaisin Johannes Karhapäälle annetut matkarahat.¹⁹ Karhapään nimi ilmestyi Karjalan Veljeskunnan jäsenlistaan ensimmäisen kerran vuoden 1910–11 vuosikertomuksessa.

Sonkajanrannan koulun toiminta

Kirkkoherra Jakobovin kirjeet konsistorille luovat käsityksen heikkolaatuisesta kirkollisesta elämästä ja uskonnonopetuksesta Ilomantsin seurakunnassa:

Suurin osa lapsista, jotka osallistuvat opetukseen, ei ole kehittynyt sujuvaksi lukemisessa eikä kirkkolaulamisessa, mikä estää lapsia osallistumasta aktiivisesti kirkkojuhlien jumalanpalveluksiin. Kuolismaan kylän asukkaista vain kaksi tai kolme miestä on nähnyt pääsiäisjuhlan Venäjän puolella, muut eivät ole koskaan päässeet näkemään, miten pääsiäistä vietetään.²⁰

Jakubov esitti huolensa tilanteesta ja korosti ortodoksisen uskonnonopetuksen tarvetta alueella kiinnittäen huomiota siihen, että ortodoksinen väestö odottaa sitä työtä:

Luterilaisen propagandan vahvistuminen velvoittaa meitä auttamaan ortodokseja heidän taistelussaan luterilaisuutta vastaan. Luterilaisen väestön seassa asuvat ortodoksit ovat perineet heiltä erinomaisen piirteen – innostuk-

¹⁷ Отчет Православного Финляндского Братства во имя Преподобных Сергия и Германа за 1910—1911 братский год / ПФС 3/1911, 59.

¹⁸ ПФС 3/1911, 60.

¹⁹ Протокол Главного совета ПКБ 7.8.1912. SOKHA 368.

²⁰ Рапорт Якубова 19.11.1908. SOKHA 320.

sen ja kiinnostuksen kuunnella Jumalan Sanaa. He jättivät kaikki asiat kesken ja juoksevat heti sinne, missä joku saarnaaja tai lehtori luennoi. Ortodokseja ahdistaa, että he eivät osaa selittää hyökkääville luterilaisille oman uskonnon totuuksia, ja he haluavat innokkaasti tutustua jokaiseen dogmiin ja rituaaliin, jotta voisivat pätevästi kertoa näistä vastustajille.²¹

Tilanteen korjaamiseksi Jakobov ehdotti, että seurakunnan kouluihin palkataan ortodoksinen uskonnonopettaja, joka järjestää myös rukoushetkiä, hengellisiä keskusteluja sekä kirkkolauluharjoituksia. Sopiva ehdokas hänen mielestään oli Kuolismaan lastenkoulun opettaja Ekaterina Timola, josta myöhemmin tuli Johannes Karhapään ensimmäinen puoliso. Kirkkoherra huomasi Ekaterinan lukevan hellyttävästi kirkossa ja koululaisten laulavan sointuisasti. Ekaterina oli suorittanut kiertävän opettajan kurssit Sortavalan seminaarissa vuonna 1901, toiminut opettajana Salmin seurakunnassa vuosina 1901–1902 sekä opiskellut venäjää Suistamossa. Hän lauloi Pitkärannan kirkossa kansakoulun kirkkolaulukuorossa Matsukovin johdolla, jolla oli hyvä maine opettajana.²² Syksyllä 1906 Ekaterina aloitti kiertävänä uskonnonopettajana Koveron, Tuupovaaran, Sonkajan ja Revonkylän kylissä.

Hengellinen konsistori hyväksyi vuonna 1906 arkkipiispalle tehdyn anomuksen koulun perustamisesta Sonkajanrantaan. Tätä hanketta varten siirrettiin suljetun Kraasselan koulun rahoja. Konsistorin päätöksestä keskusteltiin 31.5.–1.6.1908 seurakunnan kokouksissa, joissa päätettiin jatkaa lastenkoulua Sonkajassa. Oikeauskoiskirkollinen nuorisoseura, jossa vuonna 1908 oli jo kolme alaosastoa²³, vaati koulun perustamista nimenomaan Sonkajanrantaan todeten:

Yhteksi koulun paikaksi ehtoitamme Sonkajanrantaa, kuin kylämme on lapsirikas ja tulee keskipisteeksi Sonkajan-Hömötin-Revon kylän ja Koveron puolen Korvavaaran myös Marjavaaran puolen lapsille käytä kansakoulu Sonkajanrannalla. Olisi hyvä, jos kylässämme toimiva oikeauskoiskirkollinen seuramme saisi tilaisuuden käyttää mainittua koulua hyväkseen loma aikoina Hartaushetkien yleiskirkkolaulun harjoitusten pitämisaikoina, myös maakirkkoja voisi pitää koulun luokkahuoneissa.²⁴

²¹ Рапорт Якубова 2.9.1906. SOKHA 320.

²² Ekaterina Timolan päästötodistus sekä muut todistukset. SOKHA 320.

²³ Sonkajanrannan, Sonkajan ja Kovero-Korvavaaran osastot.

²⁴ Sonkajanrantalaisten anomus arkkipiispalle 10.2.1908. SOKHA F341.

Kraasselan koulun rahoja ei ollut tarpeeksi ja Sonkajanrannan seura anoi avustuksia maatilain ostamiseen koulua varten. Koulun yhteydessä suunniteltiin annettavan laajempaa uskonnonopetusta ja siinä toimisi sisäoppilaitos. Kouluun haluttiin rakentaa pyhittäjä Aleksanteri Nevskin kunniaksi kotikirkko, jossa vietettäisiin temppelejuhlaa 30. elokuuta ja samalla jumalanpalvelukseen liittyisi myös Uudenkaupungin rauhan juhlistaminen. Lisäksi seura halusi omistaa koulun keisaria ja hänen perhettään vastaan suunnitellusta terrori-iskusta pelastumisen muistoksi.²⁵ Karjalan Veljeskunta osti tilan Ilja Mattiselta.

Ilomantsin seurakunnassa riitaa aiheutti kysymys koulun paikasta, sillä koulun perustaminen Sonkajanrantaan oli vastoin seurakunnan kokouksen päätöstä. Lastenkoulu oli toiminut Sonkajassa vuodesta 1896 alkaen, eivätkä kylän asukkaat olleet tyytyväisiä päätökseen siirtää koulu pois kylästä. Dmitri Huurinainen ja Simo Volotinen lähettivät valituksen hiippakunnan johdolle Sonkajan nuorisoseuran puolesta:

[- -] kirkkoherra Jakubov käski lopettaa koulun sillä perusteella, että Sonkajanrantaan perustetaan kansakoulu täysihoidolla [- -]. Nyt halutaan irtisanoa koulun opettaja Anna Huurinainen ja lopettaa koulun toiminta seurakunnan kokouksen ja neuvoston päätöksen vastaisesti. Nöyrimminpyydämme, että Hengellinen konsistori käskisi kirkkoherraa jättämään koulun entiselle paikalleen seurakunnan kokouksen päätöksen mukaisesti. Maatila, mikä halutaan ostaa Sonkajanrannan koulua varten veljeskunnan rahoilla, ei sovi Sonkajan asukkaille, koska sinne on kovin pitkä matka ja huonot tiet.²⁶

Konsistori määräsi Ilomantsin kirkkoherran jatkamaan entisen lastenkoulun toimintaa Sonkajassa sekä kielsi häntä toimimasta omavaltaisesti ilman seurakunnan kokouksen hyväksyntää. Jakubov selitti vastauksessaan konsistorille päätöksiensä syyt:

Olen kiinnittänyt huomiota Sonkajan kouluun heti kun muutin Ilomantsiin – koululaisilla on todella huonoja tuloksia sekä he käyvät koulua hyvin harvoin. Kävin koulussa yllättäen, istuin tunneilla, kyselin vanhemmilta, miksi lapset eivät käy koulua. Tähän sain hämäriä vastauksia, 'syytä ei sanota'. Yri-

²⁵ Рапорт Якубова 24.6.1908. SOKHA F341. Luultavasti kyseessä on vuonna 1907 sosialistivallankumouksellisten suunnittelema terrori-isku.

²⁶ Журнал заседания ФДК 8.10.1908. SOKHA F341.

tin perustaa kouluun sisäoppilaitoksen, jotta köyhät lapset tulisivat useammin kouluun, mutta opettaja ei halunnut hoitaa lapsia sisäoppilaitoksessa, ei edes lisäkorvauksesta.

Sonkajan opettajattaren Anna Huurinainen kelpaamattomuus oli huomattu jo vuonna 1906, kun Aamun Koitto kirjoitti artikkelin, jossa mainittiin lastenkouluissa, kirkkojuhlissa ja rukoushetkissä käytettävän virsikirjoja ja luterilaisia saarnakokoelmia. Anna Huurinainen piti luterilaisia kirjoja parempina kuin ortodoksisia. Seurakunnankokouksessa jouduin tekemään varoituksen Annalle: mikäli hän jatkaa luterilaisten kirjojen käyttämistä, joudun pyytämään hiippakunnan johtoa irtisanomaan hänet opettajan tehtävästä.²⁷

Jakubov kertoo seurakuntalaisten vaikeista suhteista ja riidoista, mihin kuuluivat moraaliton käytös²⁸, juonittelu sekä kateus Ekaterina Karhapäätä kohtaan. Nuorisoseuran osastojen konfliktin johdosta Sonkaja-Hömötin-osasto erosi Sonkajanrannan seurasta keväällä 1907. Konsistori hyväksyi Jakubovin selitykset, mutta Huurinainen ja Volotisen anomukseen ei vastattu. Nämä faktat osoittavat, että Ilomantsin ortodoksien keskuudessa ei ollut yksimielisyyttä ja sopua Johannes Karhapään johtaman nuorisoseuran toiminnan ensimmäisten vaiheiden aikana.

Sonkajanrannan koulu aloitti toimintansa Karjalan Veljeskunnan ostamassa talossa ja Ekaterina Karhapää toimi opettajana tammikuusta 1909 alkaen. Koulun yhteydessä toimi sisäoppilaitos 15 hengelle, joista 10 hengen ylläpitoa rahoitti veljeskunta ja viiden hengen majoituksen maksoi Kiprian. Hänen rahoillaan sisäoppilaitokseen ostettiin kalusteet ja muuta tarvittavaa. Opiskelijoita oli 31 henkeä, joista 17 poikaa ja 14 tyttöä.²⁹ Sisäoppilaitoksen merkityksestä todistavat seuraavat tiedot: vuonna 1909 sisäoppilaitoksessa asuvat koululaiset kävivät koulua 150–170 päivää, muualla asuvat vain 24–55 päivää. Siellä ylläpidettiin ortodoksista päiväjärjestystä ja lauantaicin pidettiin hartaushetket ja lauluharjoitukset. Koulutarkastaja Svetlovski kirjoitti sisäoppilaitoksesta:

²⁷ Рапорт Якубова 9.11.1908. SOKHA F341.

²⁸ Jakubov tarkoittaa Sonkajan koulun opettajatarten olevan parisuhteissa ennen avioliittoon vihkimistä.

²⁹ Lasten määrä eri vuosina vaihteli 31:stä 36:een. Artikkelissa on käytössä Karjalan Veljeskunnan vuosien 1909–1912 vuosikertomusten antamat tiedot Sonkajanrannan koulun toiminnasta. Muut lähteet mainitaan erikseen.

Tietäen varsin hyvin kotiolot Ilomantsin alueella, jossa ei ikoneja eikä ortodoksia rukouksia näy, täällä Sonkajanrannan koulussa aivan unohdin, että minua ympäröivät luterilaistuneiden perheiden lapset: ympäristö ja lasten käyttäytyminen ovat todella ortodoksia. Rukoukset ennen ruokailua ja sen jälkeen, aamu- ja iltarukoukset. Jos lapset eivät puhuisi suomea, unohtaisin varmaan, missä minä olen ja ajattelisin, että olen jossain vanhassa ortodoksisessa koulussa Venäjällä.³⁰

Ekaterina Karhapään ansiosta koulu saavutti korkeita oppimistuloksia. Sonkajanrannan koulun opetussuunnitelmaan kuuluivat Vanha ja Uusi testamentti, liturgiikka, Evankeliumi, matematiikka, piirustus, kaunokirjoitus ja kirkkolaulu. Käytössä olivat seuraavat oppikirjat: *Kotirukoukset*, *Kristin-opin alkeet* eli oppikirja Suomen kreikkalaiskatolisia alempia kansakouluja varten, *Katehisis*, *Aapinen*, Z. Topeliuksen *Luonnonkirja ala-alkeiskouluin tarpeeksi*, Danholmin kauneuskirjoituksen vihot, K. Kaition kielioppi ja Arvid Th. Genetzin *Maantieteen oppikirja kansakouluja varten*.³¹

Kesällä 1910 koulutupa remontoitiin. Remontti maksoi veljeskunnalle 3000 markkaa. Valamon luostari lahjoitti koululle ikkunalasit ja -kehykset. Kiprian siunasi remontoitun rakennuksen 22.8.1910. Sonkajanrannan juhlasta kirjoittivat venäjänkieliset julkaisut *Pravoslavni Finljandski sbornik ja Finlandskaja gazeta*:³²

Seuran puolesta Ivan Kargapā puhui seuran raskaasta työstä, johon kuuluu hengellisiä ja rahallisia puutteita, mutta toivoo, että jatkossakin seura saisi sitä tukea ja huomiota, mikä oli saatu Espaimenelta, Veljeskunnalta, papistolta ja muilta ihmisiltä. Ekaterina Karhapää oli vakavasti sairas avajaisien aikaan ja kuoli seuraavana päivänä 23. elokuuta. Avajaisissa Jakobov lausui kiitokset Ekaterinan ansiokkaalle toiminnalle, josta puhuminen sai aikaan monissa sydämellisiä kiitollisuuden kyneleitä tälle uhrautuvalla ahertajalle, joka vietti päivät ja yöt lasten kanssa kylmässä talossa, mikä heikensi täysin hänen terveytensä.³³

³⁰ Отчет наблюдателя школ епархии Г.Светловского 12.8.1911. SOKHA 368.

³¹ ПФС 4/1910, 39. Pussinen (1991) kirjoitti, että Sonkajanrannan koulun opetussuunnitelmasta ei ole tarkkaa tietoa ja että koulussa opiskeltiin venäjää. Vuonna 1910 julkaistussa lukujärjestyksessä ei nimetty venäjänopetusta eikä sitä mainittu seuraavissakaan raporteissa koulun toiminnasta. Luultavasti Pussinen tarkoitti vuonna 1915 alkaneita venäjän kielen iltakursseja.

³² ПФС 4/1910, 25; ФГ 49/1911, 52.

³³ ПФС 4/1910, 27.

Koulun uusi opettajatar, Paraskeva Komarova, oli syntynyt vuonna 1889 Suojärvellä, suorittanut Sortavalassa kiertävien opettajien kurssit vuonna 1907 sekä opiskellut pedagogiikkaa, käsityötä, venäjän kieltä ja kirkkolaulua Grodnon alueella sijaitsevan Krasnostokin luostarin opettajaseminaarin kursseilla.

Kouluun oli arkkipiispan rahoilla perustettu pojille puusepän luokka sekä palkattu käsityöopettaja. Sonkajanrannan koulusta tuli kylän hengellinen keskus. Siellä järjestettiin hengellisiä kokouksia, annettiin opetusta ja toimitettiin jumalanpalveluksia, mistä syystä sitä kutsuttiin koulukirkoksi. Opetussuunnitelmaan oli lisätty maantiede, geometria, suomen kielen kielioppi, luonnontieteet ja kuvataide, ja se oli ainoa hiippakunnan kirkkokoulu, jossa opetettiin Suomen kansakoulun opetussuunnitelman mukaan. ”Uskononoppi tässä koulussa on laajempi ja syvempi kuin muissa Suomen kansakouluissa. Kirkkolaulu täällä opetetaan lapsille harjoitusten kautta, ei vain kirjojen mukaan. Kirkkolaulun korkeatasoinen opetus on se, mikä erottaa veljeskunnan koulut muista kouluista”, totesi Svetlovski.³⁴

Toukokuussa 1912 Sonkajanrannan koulu osallistui Valamon luostariin suuntautuvalle pyhiinvaellusmatkalle, joka oli järjestetty 34:lle opetusministeriön ja Karjalan Veljeskunnan koululle. Kenraalikuvernööri F.-A. Seyn maksoi sonkajanrantalaisille matkakustannukset Sortavalaan. Mantsinsaaren seurakunnan kirkkoherra, *Karelskija izvestija* -lehden toimittaja Pjotr Šmarin³⁵ kirjoitti matkasta artikkelin, jossa hän mainitsi: ”Kaikista liehuvista lipuista yksi suomenkielinen lippu kiinnitti huomiota, tämä lippu oli Sonkajanrannan koulun, jossa opetetaan vain suomen kielellä. Sen koululaiset lauloivat suloisesti ja sointuvasti suomen kielellä laulut ’Oi Herra, siunaa ruhtinaamme’, ’Jumala, suojele tsaaria’ ja muita.”³⁶

Tammikuussa 1911 ryhdyttiin toteuttamaan suunnitelmia erityisen kreikkalaiskatolisen kansakoulupiirin muodostamisesta Ilomantsin, Koveron ja Enon kuntiin. Hanke edellytti, että ”tämän piirin asukkaat vapautettiin maksuista kunnan muiden koulujen hyväksi ja että nämä maksut

³⁴ Отчет наблюдателя школ Г.Светловского 12.8.1911. SOKHA 368.

³⁵ Pjotr Šmarin (1880–1938), Mantsinsaaren seurakunnan kirkkoherra 1910–1916, vuonna 1926 vihitty Lipetskin piispaksi. Hänet pidätettiin useita kertoja Neuvostoliitossa uskonnonvainojen aikana vuosina 1920–1930 ja surmattiin vuonna 1938 Karagandan vankileirissä. Vuonna 2000 Pjotr Šmarin liitettiin pyhien joukkoon ”pyhä marttyyri Varus” -nimellä.

³⁶ Отчет о деятельности ПКБ 1911–1912, 50. ОКМА 1374.

siirrettäisiin Sonkajanrannan Karjalan Veljeskunnan koululle”.³⁷ Kiprian anoi asiaa Hengelliseltä konsistorilta, joka vei asian Suomen Senaattiin, mutta Keisarillinen Senaatti ei hyväksynyt anomusta, koska ”kunnan yhteisestä hallinnosta, tarkastuksesta ja valvonnasta riippumattoman kansakoulupiirin perustaminen ei ole sallittua”.³⁸

Sonkajanrannan koulun toiminta rahoitettiin eri kanavista. *Karrelskija izvestija* -lehti julkaisi seuraavat tiedot koulun lukuvuonna 1912–13 saamista markkamääristä: Pyhä Synodi 600 mk, Karjalan veljeskunta 665 mk, Suomen hallitus 975 mk, Oikeauskoiskirkollinen seura 812 mk.³⁹ Koulun johtokunnan esimies Johannes Karhapään ja Komarovan allekirjoittamassa asiakirjassa lukuvuodelta 1912–13 näkyvät seuraavat tiedot saaduista tuloista: Sonkajanrannan seuralta 812 mk, Veljeskunnilta 520 mk sekä hiippakunnan hallitukselta 30 mk.⁴⁰ Suomen hallitukselle oli lähetetty vasta syksyllä 1912 hakemus 975 markasta. Suomen lain mukaan kunnan piti maksaa osa opettajien palkoista, mutta kunnan osuutta maksoivat aluksi Karjalan Veljeskunta tai Oikeauskoiskirkollinen seura ja vuodesta 1913 alkaen Hengellinen konsistori (300 ja 100 mk).⁴¹

Lehti kirjoitti myös, että Suomen hallitus oli 1.1.1913 alkaen hyväksynyt Sonkajanrannan koulun vuosittaisen 3500 markan rahoituksen viideksi vuodeksi. Avustuksen perilletulosta oli epäselvyyttä, vaikka Veljeskunnan pöytäkirjassa 22.10.1913 mainitaan, että rahat on lähetetty Sonkajanrantaan ja käsketty käyttää koulun tarpeisiin.⁴² Kuitenkin Johannes Karhapää kirjoitti asiasta myöhemmin kirjeissään veljeskunnan rahastonhoitaja Ivan Akimoville:

[- -] kuntakokouksen pöytäkirjaan oli merkitty, että ’tuo surullisen kuuluisa Sonkajanrannan kansakoulu on nauttinut 3500 markan vuosittaista valtio-apua 1913–1917 vuosina’, joista emme me tiedä, vaadimme sen toteen näyttää-

³⁷ Дело ФДК по вопросу об образовании отдельного школьного округа для православных жителей в пределах действия Сонкаянрантской школы. SOKHA 397.

³⁸ Keisarillinen Suomen Senaatti. Kirkollisasiain Toimituskunta. 4.12.1912. №1126. SOKHA 397.

³⁹ Карельские известия 13–16/1914, 16.

⁴⁰ Luettelo sisältää tietoja kirkkokoulujen huoneistoista ja niistä varoista, joilla kirkonhoitoon kuuluvia lastenkouluja ylläpidetään, sekä henkilöistä, jotka toimivat niissä opettajina, Помантин seurakunnassa lukuvuonna 1912–13. SOKHA. F396.

⁴¹ Дело ФДК №105 о принятии епархиальным начальством части содержания Сонкаянрантской народной школы. SOKHA 397.

⁴² Протокол Главного совета ПКБ 22.10.1913. SOKHA 382.

mistä. Jo on tullut kuntalaisten vastattavaksi valheensa, että koulumme olisi kantanut valtionapua Suomen valtiolta 3500 markkaa vuodesta 1913–17 asti. Pyydän tämän kautta Veljeskunnan Neuvostolta virallista todistusta Sonkajanrannan koulun kannattajien käytettäväksi, jos tulemme sitä tarvitsemaan. Onko todellakin mitään muodollisuutta Veljeskunnan tiedossa tuohon valtionapuasiaan, tahi niin: ettei kannettu, eikä käytetty sellaisia varoja Sonkajanrannan koululle.⁴³

Svetlovski ilmoitti raportissaan Hengelliselle konsistorille koulujen tarkastuksesta lukuvuodelta 1914–15, että Sonkajanrannan ja Melaselän molempien kirkkokoulujen ylläpitoon on saatu rahaa Synodilta 1275 mk, Veljeskunnalta ja lahjoittajilta 1574 mk ja Suomen valtiolta 1950 markkaa.⁴⁴ Voidaan todeta, että julkiset tiedot koulun rahoituksesta eivät pitäneet paikkaansa ja niiden perusteella syntyi käsitys, että Sonkajanrannan koulu nautti runsaasta rahoituksesta, mikä lisäsi kateutta ja kritiikkiä koulua kohtaan.

Vuonna 1912 koulusta valmistui ensimmäiset kahdeksan oppilasta. Päätjäisiin saapui arkkimandriitti Kiprian, joka kävi yleensä loppukokeissa tai vaati, että koulun loppukokeiden tuloksista ilmoitettiin hänelle. Sonkajanrannan koulua pidettiin Kiprianin lempilapsena ja hänen kuoltuaan esitettiin ehdotuksia nimittää koulu Kiprianin muistoksi.⁴⁵ Kiprianin ja Seynin tuki aiheutti Suomessa vastustusta ja jopa vihaa Sonkajanrannan koulua kohtaan. ”Sonkajanrannan koulussa ei opeteta ääntäkään venäjän kielellä, mutta valistajat hellittämättä jatkavat sen kutsumista venäläiseksi kouluksi. Heidän mielestään jokainen yritys opettaa lapsille ortodoksisuutta ja kasvattaa heitä tämän uskonnon tapojen mukaan ei ole kansanmielistä, vaan on suomenmielisyyttä vastaan.”⁴⁶

Tammikuun 22. päivänä vuonna 1914 Sortavalan piispa Serafim toimitti Sonkajanrannassa uuden kirkon peruskiven laskun yhteydessä palveluksen ja vedenpyhityksen sekä kävi koulun oppitunneilla. Arkkipiispa Sergij vihki 23.8.1915 uuden Sonkajanrannan kirkon, johon edellytettiin tilat luokkahuoneelle.⁴⁷

⁴³ Johannes Karhapään kirjeet 31.8.1917 ja 17.9.1917. SOKHA F420.

⁴⁴ Отчет о школах, подведомственных епархиальному начальству за 1914–1915 учебный год. SOKHA F405.

⁴⁵ ФГ 18/1916, 1.

⁴⁶ Отчет о деятельности ПКБ 1909–1910, 13. ОКМА 1373.

⁴⁷ ФГ 229/1915, 1.

Johannes Karhapään ja uuden kirkkoherra Ioann Feodorovin⁴⁸ suhteet eivät olleet sopuisat. Feodorov toimi Sonkajanrannan koulun johtokunnan puheenjohtajana syksystä 1912 alkaen, mutta pyysi syksyllä 1915 Karjalan Veljeskunnan neuvostoa irtisanomaan hänet tehtävästään ”sen perusteella, että koulun johtokunnan toimintaan puuttuvat sivulliset henkilöt Ivan Karhapää ja pappismunkki Isaaki⁴⁹, mikä aiheuttaa häiriöitä koulun johdossa ja joskus rahallista vahinkoa koulun taloudelle”.⁵⁰ Neuvosto totesi, että Feodorovin toiminta koulun johtokunnan puheenjohtajana on varsin hyödyllistä ja pyysi häntä jatkamaan tehtävässä.

Yksi riidan syistä on pääteltävissä asiakirjoista. Ilomantsin papisto ei ollut kovin innokkaasti lähdössä toimittamaan jumalanpalveluksia Sonkajanrannan uuteen kirkkoon. Sonkajanrannan oikeauskoiskirkollinen seura piti 10./23.1.1915 kokouksen, jonka pöytäkirjassa lukee:

Seuran toiminnan ensimmäisinä vuosina matkapapisto toimitti jumalanpalveluksia useammin Sonkajanrannassa kuin viime aikoina. Paikalliset seurakuntalaiset haluavat jatkossakin jumalanpalveluksia kylässä ja sen takia seuran johto tuntee tarvetta pyytää hiippakunnan johdolta apua, eli että tästä ajasta alkaen Sonkajanrannan kirkossa toimitettaisiin liturgia ainakin kerran kuussa.⁵¹

Seura pyysi, että pappismunkki Isaaki määrätään toimittamaan jumalanpalveluksia, ja halusi perustaa erityisen kassan, johon kerättäisiin hänelle matkarahat. Hengellinen konsistori esitti Ilomantsin papistolle mielipiteen, että Sonkajanrannassa toimitettaisiin kerran kuussa liturgia ja ehdotti Karjalan Veljeskuntaa lähettämään pappismunkki Isaakin toimittamaan jumalanpalveluksia Sonkajanrantaan muutaman kerran vuodessa.

Saman vuoden marraskuussa veljeskunnan neuvosto sai kirjeen opettajatar Komarovalta, jossa hän kirjoitti vaikeuksistaan tehdä yhteistyötä kirkkoherra Feodorovin kanssa:

⁴⁸ Ioann Feodorov määrettiin Ilomantsin kirkkoherraksi arkkipiispan määräyksestä №318 26. helmikuuta 1910.

⁴⁹ Pappismunkki Isaaki (Ivan Trofimov, 1878–1952, Valamon luostarin tuleva varajohtaja).

⁵⁰ Протокол Главного совета ПКБ 8.10.1915. SOKHA F405.

⁵¹ Журнал заседания ФДК 17.11.1915. SOAKA 1914–1915 Fc5.

[- -] kohta sisäoppilaslaitos on joutumassa sangen rappiotilaan, seuraavista syistä: koulumme esimiehenä on laillisella tavalla arv. kirkkoherramme ja kaikki koulumme johtaminen on uskottu hänelle. On hän toiminut kiitettävästi koulumme menestykseksi. Mutta tänä lukuvuotena olen tullut huomamaan, että koulumme esimies on jättänyt kaiken koulumme toiminnan koulun opettajalle, ikään kuin olen velvollinen kaiken sen taakan kantamaan.⁵²

Opettajattaren kirjeestä selviää, että kirkkoherra suunnitteli syksyllä 1915 ottavansa sisäoppilaitokseen vain kuusi lasta. Koska ”seutu on osaksi köyhä, osaksi harvaan asuttu, eivätkä köyhät vanhemmat jaksa hankkia lapsillensa tarpeellisia vaatteita ja tarpeellista ruokaa ja koulun tarkoitus on auttaa köyhiä”, johtokunnan jäsenet ja Johannes Karhapää pappismunkki Isaakin tuella päättivät ottaa sisäoppilaitokseen 15 lasta. Komarova jatkaa:

Kirkkoherra ei ole mitään siitä ilmoittanut Veljeyskunnalle ja avustusrahoja tuli vain 12 oppilaalle viimevuotisen määrän mukaan. [- -] ruokatavarain hankkiminen on minulla sangen vaikea syystä, kun tältä paikkakunnalta ei saa tarpeeksi ruokatavaroita. Olen kirkkoherraa monesti pyytänyt apuun kiiruhtamaan, mutta kuuroille korville olen saanut huutaa. [- -] sisäoppilastarpeisiin jäi sangen vähän rahaa ja koko syksyn me olemme velkaa ottaneet. Laskut ovat luonani kuittaamatta ja kauppiaat tiukkaavat minulta rahoja. [- -] Suurta puutetta myös kärsimme saunarakennuksen suhteen. Tämän asian kai on urakan antaja Johannes Karhapää tuonut esille. Mutta syystä tai toisesta on se tekemättä ja käyttämättömissä [- -]. Joten pyydän nöyrimmästi Veljeyskunnan Neuvostoa [- -] koettakaa kouluanne koskevia asioita paremmin järjestää. Tällaisissa olosuhteissa en voi enää toimia olenkaan.⁵³

Veljeskunta hyväksyi rahoituksen 15 lapsen ylläpitoon mutta vain kolmeksi kuukaudeksi jouluuun saakka käskien kirkkoherra Feodorovia ostamaan koululle elintarvikkeita ajoissa ja auttamaan opettajatarta koulun asioissa.⁵⁴ Lisäksi opettajatar kysyi, saisiko hän jatkaa opetusta kirkon tiloissa vai pitäisikö hänen siirtyä entiseen koulurakennukseen. Hän sai veljeskunnalta määräyksen pitää oppitunnit kirkon sijaan koulurakennuksessa, mikä opettaisi lapsille kunnioitusta kirkkoa kohtaan ja vähentäisi lämmityskuluja.

⁵² Paraskeva Komarovan kirje Hengelliselle konsistoriolle 10.11.1915. SOKHA F406.

⁵³ Paraskeva Komarovan kirje Hengelliselle konsistoriolle 10.11.1915. SOKHA F406.

⁵⁴ Протокол Главного совета ПКБ 18.11.1915. SOKHA F405.

Venäjän kielen opetus aloitettiin koulussa iltakursseilla syksystä 1915 alkaen. Sonkajanrannan seura anoi veljeskunnalta rahoitusta kurssien järjestämiseksi kaksi kertaa viikossa ”Sonkajanrannan kylän asukkaiden toiveista”.⁵⁵ Opettajatar Komarova opetti venäjän kieltä iltakursseilla vuoteen 1917 saakka.

Kirkkolaulunopettaja

Pyhien Sergein ja Hermanin veljeskunnan 14.11.1910 pitämässä kokouksessa oli Kiprianin ehdotuksesta perustettu suomalaisiin seurakuntiin kiertävän kirkkolaulunopettajan virka, johon Johannes Karhapää oli määrätty. PSHV maksoi palkkaa 480 markkaa vuodessa ja matkarahat maksoi Karjalan Veljeskunta.⁵⁶

Kolmannen piirin matkapappi Jakubov, jonka kanssa opettajan tuli toimia yhteistyössä, laati kirkkolaulun opettajalle tarkat ohjeet, joiden mukaan opettaja

- kokoaa nuorisoa joka ilta ja harjoittelee sunnuntain stikiirat ja irmossit, liturgian ja vigilian lauluja;
- opettaa kansalle jumalanpalveluksen kulkua, selittää laulujen tekstiä;
- opettaa edistyneille kylän asukkaille psalmien ja troparien lukemista;
- selittää kansalle kirkkovuoden ja paikallisjuhlien merkitystä, sekä opettaa juhlien troparit, kontakit, stikiirat;
- kannustaa kylän asukkaita järjestämään ortodoksisia kerhoja sekä lopettamaan säädytön elämä *besodoissa* eli illanistujaisissa, joihin liittyvät tanssit, juopottelu ja korttipelit;
- toimittaa rukoushetkiä ja hengellisiä kokouksia tsasounissa, kouluissa tai taloissa;
- kannustaa asukkaita perustamaan kirjastoja sekä remontoimaan tai rakentamaan rukoushuoneita.⁵⁷

Talvella 1911 Sonkajanrannassa pidettiin kirkkolaulukurseja ja luentoja kirkkohistoriasta. Kirkkolaulua opetti Varsonofi⁵⁸ ja kirkkoherra Ioann Feo-

⁵⁵ Протокол Главного совета ПКБ 8.10.1915. SOKHA F405.

⁵⁶ ПФС 4/1910, 52.

⁵⁷ Проект инструкции для походного учителя церковного пения. SOAKA 1910 Fc5.

⁵⁸ Arkkimandriitta Varsonofi (Vasili Tolstuhin, 1887–1952) toimi vuodet 1927–1952 lähetystyössä Marokossa..

dorov luennoi. PSHV maksoi kustannukset. Varsonofin kertomus Sonkajanrannan kurssista oli julkaistu Karjalan Veljeskunnan vuosikertomuksessa:

Koko viikon ajaksi 27 henkeä jätti kesken omat askareensa ja asui erään talollisen talossa. Aamulla kello kuusi pidettiin yhteinen rukoushetki ja koko päivä opiskeltiin kirkkolaulua. Illalla kuunneltiin luentoja kirkkohistoriasta. Ilmoittautuneiden lisäksi paikalla kävivät muutkin kyläläiset, myös luterilaiset, joihin laulut ja luennot vaikuttivat hyvin koskettavasti. Oli mukava nähdä, kun vanhukset kiipesivät uunin pankolle ja kuuntelivat sieltä ennen tuntemattomia ihmeellisiä säveliä, ja sitten tauoilla yrittivät soittaa niitä omilla symbaaleillaan (kielisoitin). Yksi niistä vapaista kuuntelijoista innostui niin, että iästä huolimatta pyysi ottamaan hänet mukaan kirkkokuoroon. Mutta kolme päivää myöhemmin tämä kirkkolaulun ihailija oli jo kuolemaisillaan. Kurssien vastustajat pehmenivät kurssien aikana sanoen: – Jos ortodokseista huolehditaan sillä tavalla, he eivät käänny meihin vaan palauttavat takaisin heidät, jotka ovat kääntyneet ortodoksisuudesta.⁵⁹

Seuraavat kirkkolaulukurssit pidettiin 5.–13.2.1914 Karhapään talossa diakoni Ilja Kotčetovin johdolla. Avajaisiin saapui piispa Kiprian ja pappismunkki Isaaki luennoi kurssilla lahkolaisuutta vastaan. Heidän seurassaan Sonkajanrantaan saapunut kirkkoherra Pjotr Šmarin kirjoitti matkastaan kertomuksen *Karelskija izvestija* -lehteen:

Sonkajanrannan kuoro, varsin vahva ja sointuva, on harvinainen ja iloinen ilmiö ei vain pelkästään Karjalan syrjäseuduilla, mutta jopa koko keisarikunnassa. Harvoin olen nähnyt sellaista älyllistä, innoittunutta ja hurskasta nuorisoa kuin täällä. Nuoret kävivät kirkkolauluharjoituksissa, opiskelivat nuotteja, uskonnollisia ja historiallisia aiheita. Meidän seudullamme näemme sellaista hyvin harvoin kirkossa, he yleensä viettävät aikansa korttipelissä, juopottelussa ja huliganismissa.⁶⁰

⁵⁹ Отчет о деятельности ПКБ 1911–1912, 13. ОКМА 1374.

⁶⁰ Карельские известия 15.4.1914. Pirinen (1980) ja Pussinen (1991) siteerasivat artikkeleissaan isä Pjotrin, ”erään venäläisen”, kertomuksen kyseisestä matkasta Sonkajanrantaan, mutta tässä artikkelissa esitetyt huomiot puuttuvat heidän teksteistään.

Johannes Karhapään toiminta kirkkolaulun opettajana herätti myös kritiikkiä. Vuonna 1912 muutamat sanomalehdet julkaisivat Laatokan artikkelit ”Ilomantsin Karhapää touhussa” ja ”Vielä yksi tarkastaja!”

Tunnettu ”Karjalan veljeskunnan” kyprianolainen saarnaaja Johannes Karhapää on taas kierrellyt Karjalaa, pitäen useassa kylässä hartaushetkiä. Mukaan on hänellä ollut diakoni Kotschatoff. Ystävykset ovat käyneet kiertokouluissa muka opettamassa 5–7 vuotisille lapsille kirkkolaulua. Varsinkin Karhapää on esiintynyt näillä kouluilla suurena herrana. Niinpä on hän ”tutkinut” näiden pikku lapsien uskonntaitoa, edes kysymättä lupaa asianomaisilta opettajilta, jotka pelolla ja vavistuksella kuuntelivat Karhapään antamia neuvoja opettajille. [- -] ja samalla oli lipevästi kehuskellut Ilomantsissa olevan kyprianolaisen koulun hyötyä ja siunausta.⁶¹

Sisälähetystyö Karjalassa

Kun sisälähetystyö Karjalassa oli luovutettu Karjalan Veljeskunnalle⁶², tekivät sitä työtä Valamon luostarin munkit Isaaki ja Varsonofi. Myös Johannes Karhapää teki lähetystyötä, vaikka häntä ei vielä ollut määrätty katekeetan virkaan. Vuosina 1909–1910 Johanneksen ja Valamon luostarin kuuliaisuusveli Andrei Stepanovin lähetysmatka Suistamon seurakuntaan onnistui erittäin hyvin, kuten Karjalan Veljeskunnan vuosikertomus toteaa. Kahdessa viikossa he kävivät 20 paikassa, joissa järjestettiin rukoushetkien lisäksi luentoja ja joihin osallistui runsaasti väestöä.⁶³ *Raja-Karjala* -lehdessä julkaistiin kertomus Johanneksen vierailusta Suistamoon:

Marraskuun 13 pnä kävi uskonnollisia esitelmää pitämässä talonisäntä J. Karhapää Leppäsyryn kansakoululla. Oli kerrassaan mieltäylentävää kuulla näin nuoren maallikkopuhujan esityksiä meidän oman uskontomme hengesä. Sydämen lämmöllä ja rakkaudella puhuja esitti Jumalan rakkautta ihmisiä kohtaan. Erittäin onnistunut oli iltahartaushetki Saweljeffin talossa, jossa

⁶¹ *Karjala* 6/1912, 3; *Keski-Savo* 3/1912, 3; *Laatokka* 3/1912, 2; *Suomi* 7/1912, 3–4; *Lahden Sanomat* 3/1912, 3.

⁶² Karjalan sisälähetystyön säännöt ja ohjeet katekeetoille on julkaistu *Pravoslavnyi Finljandski sbornik* -lehdessä 1/1910, 66–71.

⁶³ Отчет о деятельности ПКБ 1909–1910, 7. OKMA 1373.

kansaa oli hyvin paljon. Kunpa useammin Karjalankin kansan keskuudessa kävisi oman uskomme tunnustavia saarnamiehiä. Ihmetellä täytyy, kuinka hyvin isäntä Karhapää osaa kirkkolaulujamme laulaa, on täytynyt olla suuri into ja ponnistus, ennenkuin kouluja käymätön mies kykenee niin hyvin kirkkolaulujamme esittämään. Jospa useampi kreikanuskoisista maallikoista ottaisi sydämen asiakseen puhua Jumalan sanaa, sillä ”eloa on paljon, vaan työväkeä on vähän” Karjalamme kansan henkisillä työmailla. Kiitos isäntä Karhapäälle rakkauden työstään! Mielenkiinnolla kansa katsoi taikalyhtykuvia Vapahtajamme elämästä. Kansa vielä kutsui tervetulleeksi isäntä Karhapään luoksemme puhumaan näistä tärkeistä asioista!⁶⁴

Maaliskuussa 1911 Johannes sai virallisesti katekeetan viran, josta Karjalan Veljeskunta maksoi palkkaa.⁶⁵ Vuoden 1912 heinäkuusta alkaen Varsonofi aloitti veljeskunnan kirkkolaulun opettajana⁶⁶ ja lähetystyötä jatkoivat Johannes Karhapää ja Nikolai Harmainen⁶⁷:

Kaikki nämä henkilöt tekivät työtä ahkerasti ja väsymättä. Lähetystyöhömmö kuuluu rukous, saarna, kirkkolaulun opetus, hengellisen kirjallisuuden sekä ikonien ja kaularistien myynti, luennot taikalyhtyjen avulla, ja tietysti tavallinen keskustelu kaikesta, kuka mitäkin kysyy. Joskus lähetyssearnaajat joutuvat jopa hoitamaan sairaita. Kun katekeetta tulee, koko kylä herää, eikä hänellä ole edes aikaa lepoon eikä ruokailuun. Sillä tavalla tekee työtä myös maallikkokatekeetta Kargapä. Mutta hänen toimintapiirissään on suomalaisia kyliä, koska karjalaiset eivät arvosta rukouksia ja Jumalan sanaa, jos sitä puhuu ihminen, joka ei ole pukeutunut kirkkovaatteeseen.⁶⁸

Katekeettojen toimittamia matkapäiväkirjoja on säilynyt Suomen ortodoksisen kirkollishallituksen arkistossa (SOAKA). Yhtään Johannes Karhapään päiväkirjaa ei ole löytynyt, mikä johtunee siitä, että hän ei kirjoittanut venäjäksi. Veljeskunnan vuosikertomuksissa julkaistiin myös nimeltä mai-

⁶⁴ *Raja-Karjala* 133/1910, 3.

⁶⁵ Отчет о деятельности ПКБ 1910–1911, 19. ОКМА 1372.

⁶⁶ Kirkkolaulun opetusta rahoitti PSHV. PSHV:n 1912–1913 vuosikertomus. *Finljandskaja Gazeta* 17/1914, 2.

⁶⁷ Nikolai Harmainen oli kotoisin Tiurulan seurakunnasta. Vuosina 1909–1911 hän toimi Parikkalan lastenkoulun opettajana sekä opetti ortodoksista uskontoa Kivijärven ja Poutalan kansakouluissa.

⁶⁸ Отчет о деятельности ПКБ 1910–1911, 19–20.

nitsemattomien katekeettojen kertomuksia, joista saa käsityksen katekeetan työstä:

Kyse on eräästä täysin luterilaistuneesta paikasta. Tultiin kylään M. ja majoi-tuttiin erään vanhan talollisen tupaan. Vanhus ei ollut vahvistunut ortodoksisessa uskossa. Ei hänellä ollut edes ikonia talossa. Kun me huomautimme tästä, hän häpeissään vastasi: 'Nuorisosta tuli suurin osa uskonnottomaksi, eivät kunnioita ikoneja, siis minäkin matkin heitä'. Hän sitten kuitenkin kai-veli jostakin pienen pyhäinkuvan ja laittoi sen nurkkaan. Tämän asian me otimme keskustelun aiheeksi, kun kylän väki kokoontui. Kuinka surullista oli nähdä tämän kylän ortodoksit, ja kuinka mukavaa oli tavata sitten kaksi lute-rilaista, jotka kunnioittivat uskontoamme eivätkä halveksineet ikoneja eivät-kä muita kirkkomme tapoja. Tapasimme naisen, joka halusi kääntyä takaisin ortodoksisuuteen, mutta luterilainen mies uhkasi ajaa hänet lapsineen pois kotoa. Eräässä kylässä yksi luterilainen pyysi meiltä henkilökohtaista keskus-telua kokouksen jälkeen.⁶⁹

Taipaleen seurakunnan pappi Mihail Michailov⁷⁰ pyysi Karjalan Veljeskun-nalta avustusta rukoushuoneen rakentamiseen Sotkumaan ja ihmetteli, mis-tä syystä kylän asukkaisiin on "ilmestynyt suuri innostus ortodoksisuutta kohtaan verrattuna muiden seurakuntien väestöön". Hänelle vastattiin, että "tervehenkisen vaikutuksen kylän asukkaisiin tekee katekeetta Ivan Karga-pä, joka käy usein tässä kylässä lähetysmatkoillaan".⁷¹ Karhapään kannus-tuksesta Sotkumaan perustettiin Oikeauskoiskirkollinen seura Sonkajanran-nan seuran malliin.⁷²

Kiprian ehdotti vuonna 1913 kolmannen katekeetan viran perus-tamista Salmin ja Suojärven seurakunnille sekä katekeettojen palkkojen ja matkarahojen nostamista:

Aika on näyttänyt, kuinka hyödyllisiä nämä virat ovat meidän hajanaisille, isoille seurakunnillemme. Katekeetat tuovat ortodoksisuuden valoa sellai-seen karjalaiseen takamaahaan, jossa harvoin ortodoksinen pappi on käynyt. Mutta meillä on vain kaksi katekeettaa, joilla on kummallakin vähintään nel-jää seurakuntaa ja vain 150 ruplaa matkarahaa vuodessa.⁷³

⁶⁹ Отчет о деятельности ПКБ 1910–1911, 20–21.

⁷⁰ Rovasti Mikael Miiikkola (1886–1956, vuoteen 1925 saakka Michailov).

⁷¹ Протокол Главного совета ПКБ 17.12.1912. SOKHA 368.

⁷² Протокол Главного совета ПКБ 23.4.1913. SOKHA 369.

⁷³ Дело ФДК №42. SOKHA 382.

Vuonna 1914 toiminta Sonkajanrannassa jatkui kesällä alkaneen ensimmäisen maailmansodan olosuhteissa, joihin liittyivät kiristynyt sisäpoliittinen ja taloudellinen tilanne, hintojen nousu sekä maahan saapuneet saksalaiset lahkolaiset saarnaajat. Johannes Karhapää raportoi Sonkajanrannan oikeauskoiskirkollisen seururan kertomuksessa vuodelta 1914, että hartaushetkeä oli toimitettu seurassa 11 kertaa eikä seurassa ollut varoja ulkokoyleihin tehtäviin hartaushetkimatkoihin. Seura teki vain yhden yhteisen kirkkomatkan pääsiäisenä seurakunnan kirkolle Ilomantsiin, jossa seururan ”8 henkinen kööri otti osaa toisena köörinä jumalanpalveluksen toimittamiseen”.⁷⁴ Kaikesta huolimatta Karhapää ja Harmainen jatkoivat lähetystyötä kahdestaan vuoteen 1915 saakka.

Uskonnonopettaja

Vuonna 1915 toimivat Karhapää ja Harmainen tammikuusta maaliskuuhun katekeetan työn lisäksi suomalaisissa kansakouluissa kiertävinä uskonnonopettajina ortodoksioppilaille. Hengellinen konsistori julisti 12.6.1915 haettavaksi kaksi suomalaisten kansakoulujen kiertävän uskonnonopettajan tointa, joita kumpaankin seurasi 1800 markan vuotuinen palkkio.⁷⁵ Johannes Karhapään lisäksi paikkoja hakivat Valamon luostarin kuuliaisuusveli Vasili Mara, Suojärven Varpakylän opettaja Nikita Haapala, Mantsinsaaren opettajat Georgi Bertta ja Vasili Petrov, Vasili Markov Suojärveltä, katekeetta Nikolai Harmainen, Yläkokolan kansakoulun opettaja Johannes Harvio sekä Korpiselän kansakoulun opettaja ja pappi Porfyrio Michailov. Maraa ja Karhapäätä lukuun ottamatta muut hakijat olivat valmistuneet Sortavalan opettajaseminaarista.

Johannes Karhapään hakemukseen liittyi Sergei Solntsevin 9/22.9.1914 antama todistus, josta selvisi, että hän ”oli tutkinut Ivana Karhapäätä hänen pyynnöstään kansakouluissa opetettavissa uskonto-aineissa”. Hän myös todisti, että Karhapää ”omistaa hyvät tiedot näissä aineissa, niin mielestäni hänen omaamiensa tietojen puolesta hän voi tulla määrättyksi opettamaan uskontoa suomalaisissa ylimmissä kansakouluissa; hänen opettajakyvyistään en voi antaa lausuntoa ennen kuin hän pitää asian omaiset

⁷⁴ Sonkajanrannan Oikeauskoiskirkollisen seururan kertomus vuodelta 1914. SOAKA 1914–1915 Fc5.

⁷⁵ Дело ФДК №80. SOKHA 413.

näytetunnit Sortavalan Seminaarin harjoituskoulussa.”⁷⁶ Liitteenä Karhapään hakemuksessa oli myös diakoni Simeon Okulovin 9/22.9.1914 antama todistus: ”Täten todistan, että vuonna 1913 Suistamolla pidetyissä Kirkkolaulukurssissa katekeetta Johannes Karhapää osoitti mielestäni täysin tyydyttävää taitoa kirkkolaulussa, jotta voisi opettaa sitä ainetta Suomalaisissa kansakouluissa.”

Hengellinen konsistori määräsi 10.9.1915 kyseisille paikoille opettajat Vasili Petrovin ja Porfyrio Michailovin, mutta Sortavalan piispa Serafim esitti asiasta eriaivan mielipiteen:

Harmainen ja Karhapää hoitivat tehtävät ahkerasti ja rehellisesti, saaden mitätöntä katekeetan palkkaa, ja he molemmat ovat jo tuttuja hiippakunnan johdolle ja Karjalan Veljeskunnalle. [- -] kannattaa ensisijaisesti kiinnittää huomiota heihin, kokeneisiin ihmisiin, ja määrätä nimenomaan heidät kiertävien uskonnonopettajien paikoille [- -]. Mikäli Harmaista ja Karhapäästä ei määrätä opettajiksi, tämä tarkoittaa, että heidän työtänsä Karjalan sisälähetystyön hyväksi väheksytään ja heidät laitetaan kerjäläisiksi, koska 15 ruplalla voi elättää vain Valamon luostarin veljestön jäsentä, jolla on valmis huone, ruoka ja vaatteet.⁷⁷

Piispan mielipide otettiin huomioon ja 14.9.1915 Harmainen ja Karhapää määrättiin kiertävän uskonnonopettajan virkoihin. Suomen ortodoksisen kirkollishallituksen arkistossa on säilynyt vain muutama Harmaisen raportti, joista yhdessä 26.12./8.1.1915–16 hän kertoo Johannes Karhapään kanssa tehdystä yhteistyöstä:

Iloitsen, että toisen piirin uskonnonopettaja Karhapään kanssa pystyimme toimittamaan jumalanpalveluksia Pirttipohjassa, Iljakalassa ja Kirkkolahdella. Kaikissa kokoontui paljon väkeä. Pirttipohjassa ja Iljakalassa olen saarnannut päivän Evankeliumia ja Karhapää ensimmäisessä puheessa kertoi Pyhien Ikonien ja Pyhän Ristin kunnioittamisesta ja viimeisessä puheessaan Pyhän Kristuksen Kirkon syntymisestä, sen historiasta meidän aikoihimme saakka, lahkolaisuudesta, sen johtajista ja haitoista. Kirkkolahdessa Karhapää saarnasi päivän Evankeliumista ja minä paastosta, rukouksesta ja laupeudesta. Pidettiin kirkkolauluharjoitukset Karhapään johdolla, johon osallistuivat

⁷⁶ Дело ФДК №80.

⁷⁷ Дело ФДК №80.

minun 15 oppilastani ja Karhapään 4 oppilasta sekä muut seurakuntalaiset. Karhapää seurasi kerran minun uskonnonoppituntejeni ja minä hänen. Monivuotisessa ahkerassa työssä Jumala on siunannut meitä ja antanut intoa kutsumukseemme. Iloitsen Jumalassa, kuunnellen ja nähden veljeni saarnan hedelmiä.⁷⁸

Vuosi 1917

Viimeiset arkistoista löydetty Johannes Karhapään liittyvät asiakirjat ovat vuodelta 1917. Helmikuun vallankumouksen seurauksena keisarivalta kukistui ja jo maaliskuusta alkaen asiakirjat kertovat levottomuuksista Sonkajanrannassa, kun väkijoukko sulki Sonkajanrannan ja Melaselän koulut.⁷⁹ Tuupovaarassa järjestettiin 25.3.1917 kansalaiskokous, jossa esitettiin vaatimuksina, että opettaja Komarovan on pyydetävä ero virastaan, koulun toiminta ”nykyisessä muodossaan” on lakkautettava sekä ”koulutalon tulisi olla käytettävissä todellista kansanvalistusta varten ja luovutettavissa kunnan käyttöön.”⁸⁰ Sonkajanrannan veljeskunnan koulun johtokunnan ja kyläläisten kokouksissa 7. ja 14.4. päätettiin kuitenkin yksimielisesti, että koulun toimintaa jatketaan ”ortodoksisessa hengessä”⁸¹ ja johtokunta kielsi luovuttamasta koulua kunnalle. Päätökset vahvistettiin sittemmin kokouksessa 28.5.1917: ”

[- -] koulumme on edelleen toimiva entisellään Kreikkalaiskatolisten ylempänä kansakouluna, riippumatta luterilais-enemmistöisen Tuupovaaran kunnan toimenpiteistä. [- -] vastustamme kunnan kansankokouksen perustamaa Sonkajanrannan koulupiiriä”.⁸²

Johannes Karhapää ei kuulunut koulun johtokuntaan kyseisten kokousten aikana, mutta hän osallistui koulun asioihin. Kiristyneestä tilanteesta huolimatta hän ja koulun johto yrittivät sinnikkäästi edistää koulun

⁷⁸ Миссионерские отчеты Н.Хармайнена. SOKHA 413.

⁷⁹ Протокол Главного совета ПКБ 16.3.1917. SOKHA F420.

⁸⁰ Pöytäkirja kansalaiskokouksesta 25.3.1917. SOKHA F420.

⁸¹ Sonkajanrannan koulun johtokunnan kokouksen pöytäkirja 7. ja 14.4.1917. SOKHA F420.

⁸² Pöytäkirja Sonkajanrannan Oikeauskoiskirkollisen seurun ja Korvavaaran osaston sekä kyläläisten kokouksesta 28.5.1917. SOKHA F420.

asioita etsimällä uusia opettajia ja anomalla veljeskunnalta rahoitusta koulun sisäoppilaitokselle uudeksi lukuvuodeksi.⁸³

Mäkinen on käsitellyt artikkelissaan viimeistä tiedossa olevaa asiakirjaa, jossa Karhapää mainitaan. Kyse on 16.9.1917 järjestetyn seurakunnan kokouksen pöytäkirjasta.⁸⁴ Vaikka kokouksen enemmistö äänesti koulun jatkamisen puolesta, veljeskunnan koulu kuitenkin lakkautettiin kunnan enemmistön painostuksesta. Vuoden 1917 tapahtumien seurauksena Karjalan Veljeskunta ei enää pystynyt tukemaan koulua.

Johtopäätökset

Olen tässä artikkelissa tuonut käyttämästäni arkistolähteistä esille aiemmin tuntemattomia tietoja Johannes Karhapään toiminnasta. Käyttämäni lähteet vahvistavat käsitystä Karjalan Veljeskunnan ja piispa Kiprianin suosiollisuudesta Sonkajanrannan asioille. Kiprianin venäläistämisenä pidettyjä toimia ei hyväksytty suomalaisissa ortodoksisissa piireissä, mikä osaltaan syvensi vastenmielisyyttä hänen työtoverinaan ja hengenheimolaisenaan pidettyä Karhapäätä kohtaan. Johannes Karhapään elämänvaiheet ja kohtalo osoittavat, ettei ortodoksien keskuudessa ollut täyttä yksimielisyyttä kansanvalitukseen liittyvissä kysymyksissä. Lopulta kirkko sanoutui irti ilman Kiprianin ja Veljeskunnan tukea jääneestä Karhapäystä.

Olen jättänyt huomiotta Sonkajanrannan koulun ja kirkon talouteen liittyvät arkistolähteet: kuitit, kustannusarviot ja raportit. Ne saattaisivat osoittaa, millä tavalla Karhapään toiminta koulun ja kirkon rakentamisessa antoi hänelle ja hänen perheensä jäsenille työpaikkoja ja työurakoita. Taloudenhoitoa käsittelevät lähteet varmasti myös osaltaan valaisisivat minkälaista yhteistyötä koulun ja kirkon asioiden hoitaminen edellyttivät venäläisten viranomaisten kanssa. Nämä edut ja yhteydet ovat voineet aiheuttaa kateutta ja epäluuloa Karhapäätä kohtaan.

Perusteellinen Johannes Karhapään elämän tutkiminen ja hänen toiminnastaan vallitsevan kuvan täydentäminen edellyttäisi tutustumista toistaiseksi hyödyntämättömiin arkistolähteisiin. Täydennystä tietoihin voisi

⁸³ Pöytäkirja Sonkajanrannan kansankoulun johtokunnan kokouksesta 26.8.1917; Johannes Karhapään kirje 29.8.1917; Протокол Главного совета ПКБ 24.8.1917. SOKHA F420.

⁸⁴ Mäkinen 2019, 122–123.

jo tiedossa olevien arkistolähteitten tarkemman analyysin lisäksi saada esimerkiksi niistä Suomen kenraalikuvernöörin kanslian arkiston asiakirjoista, jotka liittyvät autonomian aikana perustettuihin kouluihin.

Lyhenteet

ФДК – Финляндская Духовная консистория (Suomen Hengellinen konsistori).
 ПКБ – Православное Карельское братство во имя св. Великомученика и Победоносца
 Георгия (Ortodoksinen pyhälle suurmartyyri ja voittaja Georgiokselle pyhitetty Karjalan Veljeskunta).

Lähteet

Suomen ortodoksisen kirkollishallituksen arkisto (SOKHA):

- F303 Säätöehdotus kokouksessa 9./22.7.1906 Sonkajanrannan kylässä; Lastenkoulun opettajattaren Ekaterina Timolan anomukset ja venäjänkieliset käännökset; Рапорт Якубова ФДК 24.8.1906.
- F310 Журнал заседания ФДК 9.9.1907. Рапорт Якубова ФДК 14.10.1907.
- F311 Отчет о подведомственных Финляндскому Епархиальному Начальству учебных заведений в Иломанском православном приходе за 1906/07 год; Отчет благочинного 4 округа протоиерея Михаила Скородумова о состоянии благочиния в 1906 г.
- F331 Дело ФДК №150 по вопросу о преподавании Закона Божия православным учащимся в народных школах.
- F332 Журнал заседания ФДК 19.1.1909; Рапорт Председателя Совета ПКБ иеромонаха Киприана 6.1.1909 №292.
- F341 Sonkajanrantalaisten anomus arkkipiispalle 10.2.1908; Журналы заседания ФДК 1908–1909; Рапорты Якубова 1908-1909; Kirje Hengelliselle konsistoriolle Sonkajan kylän oikeauskoisseuran jäseniltä 27.9.1908; Otteet Sonkajan kylän kirkkoneuvoston röytäkirjasta 13.10.1908; Выписки из протокола собрания церковного совета Иломанского прихода 3/16.1.1909.
- F320 Рапорты Якубова ФДК 1906, 1908; Журналы заседания ФДК 1906, 1908; Ekaterina Timolan päästötodistus kiertokouluopettajien valmistuslaitoksesta Sortavalassa.
- F338 Указ об освобождении от должности настоятеля Якубова и назначении Феодорова 26.2.1910 №318.
- F354 Протоколы Главного Совета ПКБ 1911.

- F368 Отчет наблюдателя школ епархии Г.Светловского 12.8.1911; Рапорт Якубова ФДК 3.10.1911; Отчеты Якубова о служебных поездках по округу 1911–1912; Письмо Финляндского генерал-губернатора архиепископу Сергию о введении в действие Правил Сонкьянрантского Православно-церковного общества св. Сергия и Германа 30 мая 1911 №4854; Протоколы Главного Совета ПКБ 1912.
- F369 Протоколы Главного Совета ПКБ 1913.
- F382 Протоколы Главного Совета ПКБ 1912, 1913; Дело ФДК №42 об учреждении 3-й должности катехизатора.
- F384 Протоколы Главного Совета ПКБ 1916.
- F396 Luettelo sisältää tietoja kirkkokoulujen huoneistoista ja niistä varoista, joilla kirkonhoitoon kuuluvia lastenkouluja ylläpidettiin, sekä henkilöistä, jotka toimivat niissä opettajina Ilomantsin seurakunnassa 1912–13.
- F397 Дело ФДК об образовании отдельного школьного округа в пределах действия Сонкьянрантской школы; Журнал заседания ФДК 8.1.1914; Дело ФДК №105 о принятии епархиальным начальством части содержания Сонкьянрантской народной школы.
- F405 Протоколы Главного Совета ПКБ 1915; Отчет о школах, подведомственных епархиальному начальству за 1914–1915 учебный год.
- F406 Paraskeva Komarovin kirje Hengelliselle konsistorille 10.11.1915.
- F413 Миссионерские отчеты Н.Хармайнена 1915–1916; Протокол Главного Совета ПКБ 7.8.1912; Дело ФДК №80 о замещении должностей двух походных законоучителей для православных учащихся в финских народных школах.
- F420 Письмо Г.Светловского в совет ПКБ 12.7.1917; Перевод протоколов дирекции Сонкьянрантской школы о закрытии школы; Johannes Karhapään kirje Ivan Timofjevitsille 31.8.1917; Pöytäkirja Sonkajanrannan Oikeauskoiskirkollisen seuran sekä kyläläisten kokouksesta 28.5./10.6.1917; Pöytäkirja kansalaiskokouksesta 25.3.1917; Sonkajanrannan koulun johtokunnan kokouksen pöytäkirja 7. ja 14.4.1917; Pöytäkirja Sonkajanrannan Oikeauskoiskirkollisen seuran ja Korvavaaran osaston sekä kyläläisten kokouksesta 28.5.1917; Pöytäkirja Sonkajanrannan kansankoulun johtokunnan kokouksesta 26.8.1917; Johannes Karhapään kirje 29.8.1917; Протоколы Главного Совета ПКБ 1917.

Suomen ortodoksisen arkkipiispan kanslian arkisto (SOAKA)

- 1910 Fc 5 Протоколы Главного совета ПКБ 1910, 1912; Проект инструкции для походного учителя церковного пения; Рапорт Якубова 28.9.1910.
- 1914–1915 Fc 5 Sonkajanrannan oikeauskoiskirkollisen seuran kertomus 1914 vuodelta; Pöytäkirja oikeauskoiskirkollisen seuran vuosikokouksesta 11/24.1.1915; Письмо И.Феодорова в совет ПКБ 3.12.1915 №380; Протокол Сонкьянрантской церковно-строительной комиссии от 24.8.1915; Журналы заседания ФДК 1914, 1915; Резолюции Сердобольского епископа Киприана 1914 г.

Suomen ortodoksisen kirkkomuseon arkisto (OKMA)

Отчето деятельности ПКБ (1.6.1909 – 1.12.1910). Гельсингфорс, 1911; Отчето деятельности ПКБ (1.12.1910 – 1.12.1911). Выборг, 1911; Отчето деятельности ПКБ (1.12.1911 – 1.12.1912). Выборг, 1913; Pyhien Sergein ja Hermanin Veljeskunnan pöytäkirjat 1885–1909.

Lehdet

Карельские известия
 Православный Финляндский сборник (ПФС)
 Финляндская газета (ФГ)
 Aamun Koitto
 Kaiku
 Karjala
 Karjalan Sanomat
 Keski-Savo
 Laatokka
 Lahden Sanomat
 Liitto
 Raja-Karjala
 Suomalainen Kansa
 Turun Lehti
 Työmies
 Uusi Suometar
 Uusmaalainen
 Östra Finland

E-aineistot

www.digi.kansallisarkisto.fi

Kirjallisuus

Björn, Ismo

2006a Ilomantsin historia. Ilomantsin ja Tuupovaaran historiatoimikunta. Ilomantsi.

2006b Tuupovaaran historia. Ilomantsin ja Tuupovaaran historiatoimikunta. Ilomantsi.

Loima, Jyrki

1999 Esipaimen siunaa. Suomen ortodoksiset piispat 1892–1988. Pyhain Sergein ja Hermanin veljeskunta. Kuopio.

Merikoski, Kaarlo

1939 Taistelua Karjalasta. Piirteitä venäläistämistyöstä Raja-Karjalassa tsaarinvallan aikoina. Osakeyhtiö Valistus. Helsinki.

Merras, Olavi

1985 Pyhittäjäisien perintö, Pyhain Sergein ja Hermannin Veljeskunta 1885–1985. PSHV. Joensuu.

Mäkinen, Marko

2019 ”Työssäni jota tunnen kutsumuksesta.” Johannes Karhapään toiminta ja vaiheet vuosina 1910–1918. – Ortodoksia 59. 109–140.

Pirinen, Kauko

1980 Johannes Karhapää. – Dokologia. Juhlajulkaisu isä Erkki Elias Piirioselle hänen täyttäessään 60 vuotta 14.11.1979. Ortokirja. Joensuu. 101–115.

Pussinen, Matti

1991 Sonkajanrannan kylän kulttuuritaistelu sortokaudella. – Ortodoksinen kulttuuri 1/1991. 138–142.

Басова, Надежда

2016 Служение священномученика Уара (Шмарина) на острове Мантсинсаари (1910–1916 гг.) / Православие в Карелии. Материалы IV научной конференции, посвященной 25-летию возрождения Петрозаводской и Карельской епархии (25–26 ноября 2015 года, г. Петрозаводск). Издательство ПетрГУ. С. 243–257.

Шадрин, А.

1914 Преосвященный Киприан, епископ Сердобольский, викарий Финляндской епархии. Некрологъ. – Финляндская газета. №135.

Ходаковская, Ольга

2009 Дело жизни епископа Киприана (Шнитникова) (1879–1914) / Вестник православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета. II: История. История Русской Православной Церкви. Вып. II:4 (33). С. 26–50.